

Dr. Hertzka om »den sociale Udvikling«.

Th. Hertzka, die Gesetze der sozialen Entwicklung. Leipzig, Verlag von Duncker & Humblot. 1886. (300 S.) (3 M.).

»L'exploitation de l'homme par l'homme«. Det var det stygge Slagord, som de franske Socialister fra Aarhundredets første Halvdel søgte at sætte i Kurs. Men til Beroligelse for »Exploiterernes« Samvittighed satte Nationaløkonomerne sig hen og beviste, at »Exploitationen« ikke eksisterede, at der tværtimod overalt i det økonomiske Samfund herskede den skønneste Harmoni. »Og den Gang var Nationaløkonomien ikke blot en Videnskab; den var en Magt. Skønt meget ung af en Videnskab at være, havde den allerede overvundet frygtelige Fjender, og som Herkules i sin Vugge havde den kvalt to Slinger: Socialismen og Protektionismen. Socialismen syntes ikke blot død, men begravet. »At tale om Socialismen er næsten det samme som at holde en Ligtale«, skrev de franske Nationaløkonomer i deres »Dictionnaire« af 1854. De forskellige socialistiske Skoler eksisterede ikke mere; deres Tilhængere var mere end overvundne; de var omvendte. Proudhon, denne Borgernes Skræk i Ludvig-Filips Tid, var selv bleven en fredelig Borger; Louis Blanc skrev Historie, og

tænkte paa sine Nationalværksteder kun som paa en ubehagelig Erindring; Saint-Simonisterne var blevne Bankierer, Ingeniører, Industridrivende, Musikere, ja endog Professorer ved Collège de France. Parises Arbejdere gik ikke videre end til en skikkelig Kooperatisme, og deres vigtigste Leder var den hæderlige Hr. Tolain, der endnu ikke var Senator, men som allerede da var Ordenens og Ejendommens Forsvarer. Socialismen var reduceret saa stærkt og indgød i saa ringe Grad Skræk, at Kejserdømmet fandt, at den indgød for lidt Frygt, og i sin Politiks Interesse søgte at galvanisere den lidt. Saakaldte socialistiske Møder blev afholdt i Paris, maaske med Regeringens Medvirken, i alt Fald under dens velvillige Tilsyn: man saa nogle Figuranter sprælle som de Lig, man ved en elektrisk Strøm faar til at gøre Grimacer. Men det var spildt Ulejlighed. De allerfrygtagtigste Borgere trak paa Skuldrene og erklærede, at for Gengangere var de ikke bange.*)

I den Grad var det lykkedes de franske Nationaløkonomer at berolige!

Og paa en lignende Maade i andre Lande. I Tyskland blev Arbejderbevægelsen kvalt i 1849. Det derefter følgende Tiaar bærer Dvaskhedens Præg. Først i Treserne kommer der atter Liv i Arbejderbevægelsen; i Tyskland rejser Lassalle Bevægelsen, og i London lægges Grunden til Internationale; i Slutningen af Treserne udkommer »Das Kapital«. Og endelig ryster Aarene 1870—71 de endnu Sovende helt op. Strax efter viser det sig, at den Bastiat'ske Nationaløkonomi dog ikke havde været nogen »Herkules«; de to »Slanger« har

---

*) Revue d'écon. pol. 1887, S. 73—74.

kun slumret en Stund; men at de er spillevende, det ser man nu. Handelstraktatperioden i Treserne var kun noget forbigaaende; Protektionismen gaar atter sin Runde, og ligeledes rejser Socialismen sig overalt, i absolutistiske som i konstitutionelle Stater, i aristokratiske og demokratiske, i monarkiske og republikanske. Og disse to Slinger viser sig nu at være saa skrækindjagende, at Nationaløkonomerne taber Kontenancen ligeoverfor dem. I 1821 havde Oberst Torrens skrevet: »Kontroversernes Tid er snart tilende og den enstemmige Forstaaelses Tid nærmer sig stærkt. Om tyve Aar er der sandsynligvis ikke et eneste omstridt Punkt tilbage i Nationaløkonomiens Grundsætninger«. Og saa, halvtredsindstyve Aar efter raser Krigen mellem Nationaløkonomerne værre end nogensinde. Nationaløkonomernes tidligere nogenlunde ensartede Masse har spaltet sig, spaltet sig i uensartede Grupper, større og mindre. Den mindste er den, der endnu staar paa det Bastiat'ske Standpunkt. De større tror ikke mere herpaa, men erkender, at deres Fædre har fejlet i deres Polemik mod Saint-Simonisternes Slagord. Og nu viser det sig: Forvandlingen af de slemme Saint-Simonister til fredelige Bankierer, Industridrivende, Ingeniører, Musikere, ja Professorer var ikke nogen grundig Omvendelse: Slagordet: »l'exploitation de l'homme par l'homme«, dette i sin Tid saa forkætrede Ord, har Professorerne først nu ret bragt til Ære og Værdighed.

I 1886 offentliggør en af Hovedmændene for Liberalismen, den økonomiske og den politiske Liberalisme, i Østrig, Dr. Hertzka, en Bog, den ovennævnte, der aabnes med disse Ord: »Bisher var Ausbeutung die Grundlage aller Staatswesen«. Og mærk

dette: den Mand, der gør dette Socialisternes Ord til sit, — der brændemærker Samfundets Grundlag, — der søger at vise, hvorledes en ny »social Stat« kan og bør afløse Exploiterings-Staten, — han ikke var, men han er Liberalismens Ordfører.

Den liberale Forfatter stiller altsaa den Sætning i Spidsen for sit Værk, at »Udbytning hidtil var alle Statssamfunds Grundlag«. Men han tilføjer:

»Alligevel bestaar der en mægtig Forskel mellem Fortidens og Nutidens Verdensopfattelse. Tidligere var Udbytningen bevidst Grundprincippet for enhver Statsordning; hvilken politisk Opfattelse end Oldtidens eller Middelalderens Stater maatte hylde, — den Grundsætning var dog fælles for alle, at Menneskene ikke er lige fra Naturens Haand, at der gives Privilegerede og Parias . . . Siden den store franske Revolution er derimod den absolute Lighed for Loven bleven til principiel Retsoverbevisning i alle civiliserede Stater; ja man kunde sige, at næppe nogensinde før har en ny Ide sejret saa tuldstændigt som denne. Men ligeoverfor denne Anerkendelse af Princippet staar dets Ufrugtbarhed i det praktiske Liv. Den ubetingede Lighed for Loven gaar Haand i Haand med en Udbytning af de arbejdende Klasser, som — i økonomisk Henseende — kun i sin Form, ikke i sit Væsen adskiller sig fra det antike Slaveri og det middelalderlige Livegenskab. Medens altsaa i Oldtidens og Middelalderens Stater det herskende Retsprincip var i Samklang med det praktiske Liv, gaber der nu mellem Theori og Praxis en Kløft, — og det mærkeligste er, at denne uhørte Modsætning mellem Theori og Praxis i lange Tider forblev vor oplyste Tidsalder skjult.

»De bedste, ædlest, mest frisindede Mænd holdt næsten uden Undtagelse i hundrede Aar fast ved den Tro, ja gør det for en stor Del endnu den Dag i Dag —, at alle Menneskers Frihed og Lighed blev til Kendsgerning derved, at der indrømmedes Masserne politisk Valgret, Lighed for Domstolene og Ret til efter For-godtbefindende at forføje over deres Person. Det er slet ikke længe siden, at man for Alvor begyndte at

tænke over, om de Personer, hvem Udøvelsen af den første og vigtigste af alle Menneskerettigheder, nemlig Retten til at leve, var nægtet, kunde være tjente med alle hine, i og for sig ganske værdifulde Rettigheder. Først nu begynder man atter at huske, at Mennesket er et Væsen, som ikke blot har aandelige og politiske, men ogsaa legemlige Fornødenheder, ja at disse sidste, som de mest uafviselige, ogsaa er de vigtigste af alle. I et Samfund, hvor -- med Undtagelse af den atmosfæriske Luft — Alt har sin Ejer, hvor der er opstaaet Fornødenheder, som slet ikke kan tilfredsstilles uden Ejendom, uden den Skat af Kundskaber og Arbejdsmidler, som i Tidernes Løb er bleven opsamlet, — i et saadant Samfund er Frihed og Lighed en tom Lyd for den, der er udelukket fra Besiddelsen af disse Goder.«

»Ja, det er endog let at se, at den moderne Ulighed netop paa Grund af denne Modsigelse mellem Theori og Praxis truer med at antage en langt hæsligere og mere trykkende Karakter end den antike, der kom til Udtryk i Slaveriet, og den middelalderlige, der fremtraadte under Form af Livegenskab. Da Mennesket ikke er Stand til at leve uden Jorden og dens Hjælpe­midler, med et Ord Naturen, da det maa gaa til Grunde, naar det spærres ude herfra, da Kulturmennesket desuden er henvist til Mednydelsen af de sociale Kulturmidler, saa kan det, naar den Grundsætning skal blive staaende, at Jorden og Menneskeheden Kulturskatte ikke tilhører Alle, men kun nogle Faa, i Længden kun være en Fordel for de Deposederede, naar man betragter dem som et Tilbehør til Jorden eller Produktionsmidlerne, følgelig overgiver dem som Ejendom for denne Jords Herrer, og saaledes genopretter Sammenhængen mellem Mennesket, Naturen og Samfundet. Ganske vist strider dette imod den nutildags almindeligt anerkendte Grundsætning, at Mennesket ikke bør være Nogens Ejendom; men den bestaaende Ordning, der forudsætter Frihed uden Ejendom, strider imod en Naturlov. Og da Moralprinciper kun har en betinget, Naturprinciper derimod en ubetinget Gyldighed, saa kunde en Verdensordning uforstyrret holde sig i Aartusinder, der var i Samklang med Menneskeheden naturlige Existensbetingelser og kun stod i Strid med vore nuværende Moralanskuelser, medens det er

umuligt at gøre den nuværende Verdensorden til Sandhed, — en Verdensordning, der har villet indføre et Moralprincip samtidigt med at fornægte Menneskeheden's Existensbetingelser. Udeluk Masserne fra Medbesiddelse af Jorden og lad der være Slaveri, — eller: giv Frihed og skaf Alle Betingelserne for en uafhængig Tilværelse; — et Tredje gives ikke. Hvem Retten til Medbesiddelse af den Planet, vi bebor, er frakendt, ham er dermed Retten til selvstændig Existens nægtet; han kan ikke leve uden Samtykke fra Jordens Herrer, og det er derfor kun følgerigtigt, naar man ogsaa *de jure* overdrager ham under deres Ejendom, som dog — Loven kan sige, hvad den vil — er hans Herrer. Det vilde medføre den Fordel, at man da vilde kunne paalægge Herren et efter den offentlige Menings Beskaffenhed vexlende Ansvar for hans tobenede Arbejds kreaturers Vel, medens et saadant Ansvar ikke lader sig paalægge, hvor Fiktionen om Frihed fastholdes.

Naturligvis kan det ikke nægtes, at Arbejderne i det Store og Hele under det nuværende fri Kontrakt-system har opnaaet bedre materielle Kaar, end de havde under Slaveri-Systemet. Men dette er ikke nogen nødvendig Konsekvens af Systemet, — og i ethvert Fald er det gældende System behæftet med Misligheder, der modvejer, hvad der i det Store og Hele i materiel Henseende maatte være opnaaet. Ejheller maa det glemmes, hvad alle Staters Historie har tilstrækkeligt mange Exempler paa, at ogsaa under Slaveri-Systemet plejede Slaven at se sine materielle Kaar forbedrede, naar Velstanden steg. »Og vor oplyste, humane Tidsalder vilde sikkerlig ofte forholde sig mere højmodigt ligeoverfor Arbejderne, som Fiktionen om Arbejdskontraktens Frihed gør — »vogelfrei«. Vor offentlige Mening, vort Politi vilde ofte skride ind ligeoverfor den Slaveholder, der udsugede Million paa Million af de ham som Ejendom tilhørende Menneskers Sved og Marv, naar han lod disse sine Arbejds kreaturer smægte i den Elendighed, som Hundredetusinder af Arbejdere nu faktisk maa lide. Og skulde man virkelig være i Tvivl om, at den Udbytning, der finder Sted under den fri Arbejdskontrakts Form, ikke altid er mildere end Udbytningen i Form af det aabenbare Slaveforhold, saa spørge man blot Arbejdsgiverne, om de vilde betragte det som fordelagtigere at faa deres Arbejdere overantvordede i For-

æring som Slaver, naturligvis med Forpligtelse til fremtidigt at sørge for de saaledes erhvervede Personers Underhold. Flertallet vilde svare Nej; de vilde finde, at Slaverne — deres Produktionsevne være nok saa stor — vilde være en kostbar Luxus, saalænge der ikke gaves nogen Garanti for, at de altid vilde have Brug for deres Arbejdskraft«.

Den moderne Liberalisme har ikke ryddet den økonomiske Udbytning af Vejen; den har heller ikke forhøjet Menneskehedens Velbefindende. »Rigdom, Dannelse, Humanitet er vel steget overordentligt i dens Spor; alligevel tør det uden videre paastaas, at det Aarhundrede, som den har paatrykt sit Stempel, trods alle den aandelige og materielle Kulturs Fremskridt er det, i hvilket ikke blot de udbyttede store Masser, men det hele Samfund — de Privilegerede medregnede — er ulykkeligere end nogensinde før, saa langt den historiske Erindring rækker tilbage. Aldrig før var Nydelserne i og for sig større, ja endog mere almindeligt udbredte end nu, — og alligevel var Menneskenes Liv aldrig før i den Grad som nu blottet for Tilløkkelse. Det er intet blot Tilfælde, at Liberalismens og Oplysningens Aarhundrede har født Pessimismen, — og vel at mærke, ikke Pessimismen blot som et lille Antal Særlinges Livsanskuelse, men Pessimismen som Grundtrækket i det store Flertal af tænkende Menneskers Livsanskuelse. Vi betragter Verden som daarlig, (medens vore Forfædre betragtede den som god), fordi dens Forløb saarer vore Anskuelse om Ret og Uret. Elendighed og Nød betragtede vore Forfædre enten som den Skæbne, der passede sig for den store Mængde, eller de betragtede Nøden som et forbigaaende Onde, for hvilket Erstatning var at vente efter Døden. Vi betragter Elendighed og Nød som det værste af alle Onder; vi ser i de Udbyttede vore ligeberettigede Brødre; vi har ingen Trøst i Behold for dem og kan dog ikke hjælpe dem; — hvad Under da, at Forfærdelse og Gru griber Enhver, der har Tanke og Følelse for mere end sit eget personlige Vel.« Ja, ogsaa Egoisten føler sig uhyggelig tilmode: den tidligere, forholdsvis store Sikkerhed er bleven afløst af Usikkerhed. »Og da Liberalismen vel løslod Kampen for Tilværelsen, men samtidigt nægtede Menneskenes Flertal de Vaaben, med hvilke de vilde kunne have ført den sejrrikt, gjorde den Kampen haab-

løs for Masserne.« »Vor Tidsalder er besat af en ligefrem vanvittig Frygt for Sult. Man betragte Millionæren, der maaske personlig kun har faa Fornødenheder, der ikke er i Stand til at forbruge Renterne af sine Renter, og som dog uden at aflade jager efter ny Besiddelse, og som ikke kan glæde sig over det Erhvervede, fordi hans Higen og Tragten gaar ud paa nyt Erhverv! Hvad er denne Millionær andet end en Vanvittig, der midt imellem sine opsamlede Skatte er bange for at sulte, og hvor ellers ligger Kilden til hans Vanvid end i det Skuespil, han overalt har for Øje, i denne grupvækkende Skubben og Sparken blandt hans Medborgere, hvem Hungerspøgelset virkelig truer paa Livet. Man tro blot ikke, at der her er nævnt en Undtagelse; nej, saa almindeligt er Vanviddet, at de faa, der har holdt sig raske, les ud som Særlinge . . . For at karakterisere denne vanvittige Jagen efter Erhverv, har Henry George benyttet et Billede af uovertræffelig Klarhed. Det menneskelige Samfund ligner, mener han, en Flok Svin ved Truget, medens det dog kunde ligne et civiliseret Middagsselskab, hvor Enhver under Naboen hvad han har paa sin Tallerken, ja med Venlighed rækker ham Fadet i den sikre Overbevisning, at der er nok for Alle. Hvem der nogensinde har haft Lejlighed til at se en Flok Svin ved Truget og har iagttaget, med hvilken vanvittig Graadighed de brutale Dyr styrter sig over et Maaltid, der er tilmaalt dem mere end rigeligt, hvorledes de under rasende Grynten bider hverandre og støder til hverandre, som om det ikke var dem om at gøre selv at blive mætte, men at forhindre de andre i at blive mætte, — han vil, naar han tænker sig lidt om, se, at denne Scene Træk for Træk minder om Kampen for Tilværelsen i det moderne Samfund . . . I Virkeligheden er der mere end nok for Alle; Ingen behøver at trænge den Anden bort fra Truget for selv at blive mæt. Ingen Naturlov, ikke Tingenes uforanderlige Væsen, men alene Samfundets nuværende Organisation tvinger os til, for selv at blive mætte, at træde Formanden ned, at støde Sidemanden bort, og at holde Manden bag os tilbage . . . Det er nu ganske vist sandt, at ogsaa i Tiden før Liberalismen havde det sociale Gæstemaaltid megen Lighed med Flokken ved Svine-truget; der blev skubbet og puffet, kun ikke saa galt som i vor Tid; — men det Afgørende ligger deri, at

denne Liberalisme, der har gjort Skubberiet og Pufferiet rent bestialsk, samtidigt hos os har vækket Erkendelsen af det Bestialske i denne Adfærd og har fyldt vor Sjæl med en smertelig Medfølelse med dem, der skubbes til Side og trampes ned. Det er Liberalismen, som paa det religiøse, politiske og moralske Omraade har fyldt os med Mistro og Uvilje mod den gamle Ordning, uden at have gennemført en ny.

»Den fratog os den moralske Støtte, som vi tidligere troede paa, og var ude af Stand til at give os en ny. Det være sandt eller usandt, at Moralen hviler paa Guds Bud; en Kendsgerning er det, at Liberalismen mere og mere tager danne Tro fra Menneskene, uden paa en plausibel, virksom Maade at kunne sige dem, af hvilken anden Grund de skulde være moralske, og det vil ikke lykkes den, saalænge det ikke paavises, hvilken Interesse Menneskene har i Moralen og Dyden. De gamle Moralister havde et haandgribeligt og yderst virksomt Motiv at henvise til: Gud fordrede ikke blot Dyden, han belønnede den ogsaa saa rigeligt, at Troen paa disse Løfters Realitet forslog til at omgærde Moral og Dyd med et virksomt Værn. Men hvad hjælper Moral og Dyd de Masser, der har gaaet i Liberalismens Skole? Det er ikke vanskeligt at bevise, hvorledes disse Egenskaber har udviklet sig under Tingenes naturlige Forløb, og hvorledes deres Udøvelse er knyttet til det menneskelige Samfunds Gavn. Men hvad bryder den, der lider Sult, sig om Samfundets Gavn, — Samfundet, som ynkeligt lader ham gaa til Grunde! Hvorfor skulde Masserne tøjle deres selviske Instinkt af Hensyn til et højere Samfund, naar dette Samfund udelukker dem fra Mednydelsen af de Goder, hvis Frembringelse ganske vist forudsætter Moral og Dyd! Og dette gælder til syvende og sidst ikke blot for de lidende Masser, men for Enhver, der ved det menneskelige Samfunds Vel ikke forstaar nogle enkelte Udvalgte, men Alles Gavn, — altsaa netop for de bedste og ædleste Aander. Ogsaa for dem maa Dyden være en tom Lyd, naar de maa tro, at Udøvelsen af de højeste sociale Dyder ligefrem er ude af Stand til at skaffe det uhyre Flertal af Mennesker bedre Kaar. I Sandhed, saafremt den moderne Samfundsform er Udviklingens sidste Slutning, saafremt økonomisk Lighed og Retfærdighed ikke lader sig virkeliggøre, saa er Dyd en Barn-

agtighed og Egoisme det ene Fornuftige; thi det er forsigtigt og klogt paa en alvidende Dommers Bud at tøjle sine selviske Lyster for sin egen Sjæls Frelses Skyld; det vilde være skönt at underordne Jegets Nytte under Menneskeslægtens Vel; — men det vilde være taabeligt at ofre sig for et Samfund, hvis Goder er forbeholdt nogle Faa.*

Forfatteren erkender da, at »den moderne Liberalisme med sin Kontrast mellem politisk Lighed og økonomisk Ulighed indeholder en indre Mødsigelse, der er uholdbar i Længden«; men da han er liberal, vil han naturligvis ikke derfor fornægte Liberalismen eller blot give den Skylden for den bestaaende økonomiske Ulighed. »Det er Liberalismens store Fortjeneste, at den hævdede Ligeberettigelses Nødvendighed; at den ikke virkeliggjorde Ligeberettigelsen er ikke dens Skyld«; ja Forfatteren mener at kunne vise, at den betraadte »den eneste mulige Vej, som i sit videre Forløb maa føre til fuld Ligeberettigelse.« »De orthodoxe Liberales Vildfarelse bestaar blot deri, at de bilder sig ind, at det tilstræbte Maal allerede er naaet, at de forvexler Vejen mod Maalet med selve Maalet.« »Den nu saa stærkt optrædende Reaktion, der sværmer for Middelalderen, har atter forsaavidt Ret, som den hævder, at Liberalismen ikke har naat sit Maal; dens Vildfarelse ligger deri, at den betragter den betraadte Vej som gal, at den nægter Muligheden af at Liberalismens Maal nogensinde kan naas, og at den vil genoprette Samklangen mellem Theori og Praxis ved at skrue Theorien ned til den exploiterende Praxis's Lavmaal: efterdi den økonomiske Ligeberettigelse endnu ikke kunde virkeliggøres, skal der definitivt renoncères paa den, og ogsaa den politiske skal indskrænkes, for at Menneskeheden paa den Maade kan vinde den forsvundne Samklang mellem Principerne og det praktiske Liv tilbage.« »Med de Reaktionære har Liberalismens Fjender i den kommunistiske og socialistiske Lejr den rigtige Erkendelse fælles, at Liberalismen ikke har naat sit Maal, og ligesom hine er de for Størstedelen tilbøjelige til at tro, at den for et Aarhundrede siden betraadte Vej aldrig vil føre til økonomisk Retfærdighed; da de imidlertid er enige med Liberalismen om det Maal, der skal naas, saa søger de at udfinde ganske ny Methoder, der ad anden Vej

end Frihedens skal føre til den økonomiske Udbytnings Ophør.»

Forfatteren erkender, at en energisk, bevidst Fremadskriden er nødvendig, hvis Maalet skal naas. Liberalismen skaffede os den politiske Frihed, og det var ogsaa det første nødvendige Skridt, — men heller ikke mere end et Skridt fremad. Liberalismen vakte hos Masserne Trang til Dannelse og gav dem Bevidstheden om deres Menneskeværdighed. Liberalismen fremskaffede endvidere en af de vigtigste Forbetingelser for den økonomiske Frihed, idet den gav det produktive Arbejde et mægtigt Stød fremad.

»Det er altsaa rigtigt, at Liberalismen endnu ikke har holdt, hvad den lovede, at den endnu ikke har formaaet at give Menneskeheden fuld Frihed og Ligeberettigelse; ligesaa rigtigt er det, at man beviser det menneskelige Fremskridt en slet Tjeneste, naar man, idet man miskender det liberale Princip's hidtidige Ufrugtbarhed paa det økonomiske Omraade, betragter den menneskelige Udviklingshistorie for ligesom afsluttet med den nuværende Samfundsform. Alligevel er Liberalismen ikke, hvad dens Modstandere tilhøjre og tilvenstre paastaar, den mest kolossale Vildfarelse, som Menneskeheden nogensinde har begaaet, men tværtimod den mægtigste Gærning, af hvis Frugter endnu kommende Aartusinder vil leve.»

Efter at Forfatteren saaledes har klaret sit Forhold til Liberalismen, opstiller han Spørgsmaalet om, hvori økonomisk Retfærdighed bestaar. Ikke — svarer han — i absolut Lighed, der baade vil være uigennemførlig og skadelig, men deri, at Enhver faar Sit, at Arbejderne faar det fulde Arbejdsudbytte. Den herskende Samfundsordning har endnu ikke virkeliggjort denne Grundsætning; den herskende Samfundsordens økonomiske Princip er ikke Retfærdighed, men Exploiteringen; ikke Arbejderen, men Arbejderens Herre faar Arbejdsproduktet. At betragte den bestaaende økonomiske Ordning som evig og uforanderlig, er en logisk og historisk Meningsløshed. Og ligesaa urigtigt er det at mene, at den altid har været en Uret. Den er ikke andet end en nødvendig og derfor retfærdig Udviklingsfase i Menneskeheden's Kulturproces. I sin Tid, da Produktiviteten var ringe, var Udbytning en Kulturnødvendighed, en Be-

tingelse for materielt og immaterielt Fremskridt; men naar Produktiviteten er stegen saa stærkt som i vor Tid, er Exploiteringen, efter først at have været overflødig, bleven skadelig, og maa vige. I vort Aarhundrede har de tekniske Fremskridt været enorme, og de vesterlandske Kulturnationer disponerer i den tilstedeværende Maskinkraft over Arbejdsmedhjælpere, hvis Præstationsevne ialt svarer til 5 Milliarder Menneskers. Ved Hjælp af disse mekaniske Arbejdsmedhjælpere vilde Kulturfolkene kunne nyde en Herretilværelse, som i Oldtiden maatte bygges paa Slavearbejde. Paa Basis af østrigske Produktionsforhold har Forf. beregnet, at i det Højeste 20 pCt. af den i Østrig disponible Arbejdskraft, udrustet med moderne Produktionsmidler, vilde kunne forslaa til at dække hele Østrigs Forbrug. Naar, trods Produktivitetsens enorme Stigning, Nød og Elendighed er Massernes Lod, saa er Grunden ikke blot den, at en Del af Arbejdsudbyttet absorberes af et privilegeret Mindretal, men endnu mere den, at Produktionen [man mærke: Produktionen, i Modsætning til Produktiviteten] netop paa Grund af denne Exploitering af Masserne stoppes op i sit Løb. Kapitalen er nok et Exploiterings-Redskab; men den rene Kapitalrente (Laanegebyr) vil Forf. ikke anerkende som noget Element i Exploiteringen. Derimod er Driftsherregvinsten det. Driftsherregvinsten er det Overskud, som Arbejdsgiveren beholder tilbage af Produktionsudbyttet efter at have afholdt Udgifter til Arbejds løn. Kapitalrente og Jordrente; forsaavidt Driftsherren legemligt eller aandeligt virker med ved Produktionen, maa den Løn, der svarer til denne Medvirken, naturligvis drages fra som anden Arbejds løn. Kun forsaavidt det fri Arbejde ikke forstaar at organisere Produktionen, har Driftsherren nogen økonomisk Berettigelse. Det er ikke Konkurrencen, der regulerer Forholdet mellem Arbejds løn og Driftsherregvinst; Konkurrencen mellem Driftsherrerne trykker ganske vist Produktets Pris og altsaa Driftsherrernes Gevinst, men den har ingen Indflydelse paa Arbejds lønnen. Trænger Driftsherren til flere Arbejdere, saa er der i Almindelighed en mere end tilstrækkelig Reserve af enten ikke fyldestgørende eller endog slet ikke beskæftigede Arbejdere, saa at Driftsherrerne ikke behøver at konkurrere

indbyrdes paa Arbejdsmarkedet. Misforholdet mellem Driftsherrens Gevinst og Arbejderens Løn kan derfor holde sig vedvarende. Det er en Vildfarelse at tro, at Driftsherregevinsten kun absorberer en mindre Brøkdel af det saakaldte Lønningsfond: Forf.s statistiske Undersøgelser af Forholdene i Østrig fører til det Resultat, at Driftsherrernes Gevinst gennemsnitlig er flere Gange større end den samlede Sum af Arbejds løn. Rigtignok har Driftsherrerne oftere forsøgt at sætte falske Paa-stande om deres Profit i Omløb (— f. Ex. de engelske Fabrikanters bekendte Paastand, at en Reduktion af Arbejdstiden fra 11 til 10 Timer vilde sluge hele deres Profit, eftersom de 10 Timer gik til at dække Arbejderne, og kun den 11te gav Driftsherrerne noget Overskud —), og det er forbavsende, med hvilken Lettroen- hed Regeringer, Parlamenter og Videnskabsmænd har ladet sig føre bag Lyset, skønt allerede et Blik paa Driftsherrernes Forbrug og opsamlede Formuer maatte overtyde om, at deres Gevinst i Reglen ikke kan være blot en Brøk af den samlede Løn. At endel Drifts- herrer gaar fallit, oplyser slet ikke noget om Forholdet mellem deres Gevinst og deres Arbejders Løn. Men er Driftsherregevinsten saaledes et Element i Exploiter- ingen, saa er Jordrenten (den Tribut, der maa be- tales for Benyttelsen af Naturkraften) det ogsaa. Med Kulturen stiger Jordrenten stadig. Konkurrencen, der trykker Priserne, holder det Produktionsoverskud, der tilfalder Driftsherren, nede ved et vist gennemsnitligt Niveau; Gevinsten udover dette Niveau absorberes af Jordrentebesidderne, og vel at mærke gælder dette ikke blot for Landbruget, men overhovedet for Produktionen. Naturmonopolet absorberer saaledes Differencen mellem det faktiske Arbejdsudbytte og Arbejds løn, Kapitalrente samt Driftsherregevinst, og det bliver altsaa Jordrenten, der sluttelig profiterer ved ethvert Kulturfremskridt. Men Arbejdets Exploitering ved Driftsherrer og Jord- rentebesiddere forklarer langt fra tilstrækkeligt den store Afstand mellem det menneskelige Arbejdes Produktivi- tet og Arbejds lønnen, mellem Massernes mulige og deres faktiske Velstand. Den vigtigste Aarsag til den Mangel, der hersker trods Muligheden af en rigelig Produktion for alle, ligger i Misforholdet mellem Produktivitet og Produktion, o: mellem potentiel og faktisk Produktion. Der produceres langt mindre,

end den menneskelige Arbejdskrafts Præstationsevne kunde tillade, fordi den faktiske Produktion maa rette sig efter Efterspørgslen, og denne holdes jo indenfor snævre Grænser ved Exploiteringen, der tvinger Masserne til at nøje sig med et Minimum. Den Produktivkraft, der ikke kommer til Nytte, er ganske vist kun for en mindre Del absolut ubeskæftiget; for den største Del ødes den bort, eller anvendes paa en mindre produktiv Maade end den kunde og burde. Med Kulturens Stigning stiger Misforholdet mellem Produktivitet og Konsum. stiger altsaa Massernes Proletarisering. Arbejdslønnenes Højde bestemmes af Existensminimummet, og dette afhænger mindre af Forholdene paa Markedet end af ethiske Momenter, af den herskende Mening om, hvad der er nødvendigt for at leve. En almindelig Stigning af Arbejdslønnen behøver ikke at være ledsaget af nogen Indskrænkning af de andre Indkomstgrene; den kan skyldes en Produktionsstigning, en Formindskelse af Afstanden mellem potentiel og faktisk Produktion. Samfundet kan tvinge en almindelig Lønningsstigning igennem uden at gribe ind i Arbejdskontraktens Frihed, naar nemlig de almindelige Anskuelser om Forholdet mellem Arbejdsgiver og Arbejder skifter Karakter. Det er en Overtro, at en vilkaarlig Forhøjelse af Arbejdslønnen ikke kan finde Sted paa Grund af Konkurrencen; naar denne Overtro tilintetgøres, og naar Folk tilfulde lærer at erkende Arbejdsaaagerens sociale Skade og moralske Forkastelighed, vil Lønnen under den dobbelte Indflydelse af den offentlige Menings Pres og af Arbejdernes voxende Selvfølelse voxe hurtigt og stærkt. Arbejdets fuldstændige Emancipation fra Lønningsforholdet vil komme som Følge af en yderligere Udviklingsproces. De fri, organiserede Arbejdere vil da faa en virkelig Interesse i Produktionens Trivsel, idet Produktionsudbyttet tilfalder dem; de vil altsaa blive drevne frem af den stærkeste Drivfjeder, Selvinteressen, medens det nu kun er Disciplinen, der styrer dem. Arbejdets sociale Organisation har Naturmonopolets Ophævelse, den private Jordejendomsrets Ophævelse, til Konsekvens.

Sluttelig udmaler Forf. med overordenligt straalende Farver, hvor herligt alt vil stille sig i den for Naturmonopolet befriede, og paa det fri, organiserede Arbejde hvilende sociale Fremtidsstat: Frihed indadtil og

udadtil, en overordentlig Produktionsstigning og almindelig Velstandsforøgelse, Styrkelse af Landets Forsvarsevne, Styrkelse af Moralen osv.; kort sagt: overalt materielle og immaterielle Fremskridt.

I den sociale Stat havnede altsaa den liberale Forfatter. Hans aandfulde, fængslende Bog fortjener mange Læsere. Den er et Tidernes Tegn.

A. P.-St.
